

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

БРАТУСЬ ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 811.111'42

**ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТУ *ЩАСТЯ*
У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
МАРТИНЮК АЛЛА ПЕТРІВНА,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри теорії та практики
перекладу англійської мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
МОРОЗОВА ОЛЕНА ІВАНІВНА,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри англійської філології

кандидат філологічних наук, професор
ОЛІКОВА МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики

Захист відбудеться “28” жовтня 2009 р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.16 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4, ауд. 7–75.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розіслано “_____” вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Солощук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено дослідженню гендерної специфіки об'єктивації концепту ЩАСТЯ у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Зміна панівної парадигми гуманітарних наук з механістичної на когнітивно-дискурсивну (О.С. Кубрякова) в останній третині ХХ століття обумовила зсув фокусу уваги лінгвістів із системи мови на мовленнєву діяльність людини. Це закономірно посилило інтерес до вивчення концепту як оперативної ментальної одиниці, яка забезпечує мовленнєву діяльність, і сприяло формуванню низки напрямів концептуального аналізу: онтологічного (М.М. Болдирєв, С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, R. Jackendoff, R. Langaker, G. Lakoff), логічного (М.Ф. Алефіренко, Н.Д. Арутюнова, О.Л. Бессонова, М.О. Олікова, Л.О. Чернейко), лінгвокультурологічного (А.Д. Белова, С.Г. Воркачев, В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін, В.М. Теля, М.М. Полюжин, А.М. Приходько), психолінгвістичного (О.О. Залевська, В.А. Піщальнікова), семантико-психологічного (Й.А. Стернін, З.Д. Попова), поетологічного (Л.І. Бєлєхова, О.П. Воробйова, О.М. Кагановська, M. Freeman, R. Tsur) й дискурсивного (О.В. Кравченко, М.Л. Макаров, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, М.В. Нікітін, А.В. Олянич, Ю.С. Степанов, І.Є. Фролова, І.С. Шевченко, О.Й. Шейгал).

Концепт ЩАСТЯ був об'єктом лінгвістичного аналізу з позицій лінгвокультурологічного, логічного та семантико-психологічного підходів. Лінгвокультурологи розглядають особливості об'єктивації концепту ЩАСТЯ в ономасіологічному аспекті на матеріалі російської та англійської лексики, фразеології й паремії (С.Г. Воркачев, А.Р. Залялеєва, М.М. Медведь, О.М. Михайленко, І.Б. Русакова). У фокусі уваги представників цього напрямку перебуває й близький за змістом до ЩАСТЯ емоційний концепт РАДІСТЬ, який досліджують на матеріалі російської й німецької мов (М.О. Красавський), а також у взаємодії з іншими концептами (Т.А. Ященко). У межах семантико-психологічного напрямку емоційний концепт РАДІСТЬ вивчається у семасіологічному аспекті із залученням асоціативного експерименту на матеріалі англійської мови (Ю.Ю. Шамаєва). Логічний аналіз концептів РАДІСТЬ та ЗАДОВОЛЕННЯ на російськомовному матеріалі здійснює А.Д. Пеньковський.

Дискурсивний напрям надає нові можливості для дослідження концепту ЩАСТЯ, дозволяючи виокремити індивідуальні смисли, яких набувають засоби його мовного втілення в дискурсивній взаємодії суб'єктів чоловічої та жіночої статі.

Актуальність теми дисертації зумовлена, з одного боку, антропоцентричним характером об'єкта аналізу, концепту ЩАСТЯ, його пріоритетним місцем у системі

аксіологічних орієнтирів представників будь-якої лінгвокультури, у тому числі й англомовної, а з іншого боку, – залученням методик дискурсивного наряду, які дозволяють дослідити концепт як процес конструювання знання в міжсуб'єктній дискурсивній взаємодії, що втілюється у різноманітних виявах поняттєво-ціннісного й образно-ціннісного змісту. Такий підхід надає абстрактному суб'єкту дискурсу гендерно специфічних характеристик й уможливорює розкриття гендерних особливостей концептуалізації щастя представниками англомовної лінгвокультури, що повною мірою відповідає загальній спрямованості сучасної лінгвістики на виявлення опосередкованої присутності суб'єкта у мові й мовленні.

Зв'язок з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у межах наукової теми “Когнітивні й комунікативні проблеми дискурсу та навчання іноземних мов” (номер державної реєстрації 0106U002233).

Мета дисертації полягає у з'ясуванні гендерних особливостей актуалізації концепту ЩАСТЯ у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Для досягнення цієї мети в роботі розв'язуються конкретні **завдання**:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади вивчення гендерної специфіки об'єктивації концепту ЩАСТЯ у сучасному англомовному художньому дискурсі та розробити методику його аналізу;
- надати визначення концепту ЩАСТЯ з позицій дискурсивного підходу;
- з'ясувати структуру концепту ЩАСТЯ у класифікаційному, структураційному та ідентифікаційному модусах на підставі когнітивно-семасіологічного аналізу засобів його об'єктивації в англійській мові;
- структурувати поняттєву категорію, зорганізовану концептом ЩАСТЯ, шляхом когнітивно-ономасіологічного аналізу синонімів імені концепту в англійській мові;
- визначити гендерну специфіку актуалізації поняттєво-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ у сучасному англомовному художньому дискурсі;
- розкрити гендерні особливості реалізації образно-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ в досліджуваному дискурсі.

Об'єктом аналізу є засоби мовного втілення концепту ЩАСТЯ у сучасному англомовному художньому дискурсі, а **предметом** – специфіка актуалізації його поняттєво-ціннісного та образно-ціннісного змісту суб'єктами дискурсу чоловічої та жіночої статі.

Гіпотеза дослідження спирається на припущення, що представники англомовної лінгвокультури чоловічої та жіночої статі мають гендерно специфічні уявлення про щастя, зумовлені гендерними еталонами і стереотипами, що орієнтують чоловіка й жінку на різні

моделі соціальної поведінки. Ці розбіжності визначають специфіку актуалізації поняттєво-ціннісного й образно-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ суб'єктами англomовного дискурсу чоловічої та жіночої статі.

Матеріал дослідження складають 9000 фрагментів сучасного англomовного художнього дискурсу формально рівних висловлюванням або кільком висловлюванням, що містять засоби об'єктивації концепту ЩАСТЯ. Фрагменти виокремлені з 68 художніх прозових творів 68 сучасних англomовних авторів. Вибір матеріалу пояснюється його відповідністю завданням дослідження; зокрема, звернення до художнього дискурсу дозволяє встановити гендерні особливості актуалізації змісту концепту ЩАСТЯ через персонажне мовлення та мовлення оповідача, що описує душевний стан персонажів.

Методологічним підґрунтям дисертації є дискурсивний підхід до вивчення вербалізованих концептів, що спирається на діяльнісний стиль мислення (Л. Віттгенштейн, Ж. Дельоз, У. Матурана і Ф. Варела, М. Фуко), на підґрунті якого мова тлумачиться як активне середовище формування розумових об'єктів, а не пасивний засіб їх відбиття, а мовний знак розглядається як форма, що наділяється семіотичною значущістю лише у ситуації інтерсуб'єктної дискурсивної взаємодії (І.К. Архипов, О.О. Залевська, О.В. Кравченко, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, Ю.С. Степанов).

Методика дослідження є комплексною й передбачає застосування методів лінгвoseмантики, когнітивної лінгвістики й дискурс-аналізу: *дефініційний* та *компонентний* аналіз залучаються для встановлення поняттєво-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ за семантикою імені концепту та його похідних; *фреймове* та *прототипне моделювання* – для структурування концепту ЩАСТЯ; метод *моделювання категорій за радіально-ланцюжковим принципом* – для з'ясування організації поняттєвої категорії ЩАСТЯ; *інструментарій теорії концептуальної метафори* – для виявлення образно-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ; *інтерпретаційно-текстовий аналіз* – для виокремлення фрагментів дискурсу, що тематизують ЩАСТЯ; *методика когнітивно-прагматичної інтерпретації* – для встановлення експлікатур, імплікатур та пресупозицій, що відбивають уявлення суб'єктів чоловічої та жіночої статі про щастя; *кількісний аналіз* – для виявлення та порівняння кількісних співвідношень гендерно специфічних поняттєво-ціннісних та образних уявлень про щастя.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній уперше застосовано інтегративний підхід до вивчення системно-мовного та дискурсивного аспектів об'єктивації концепту ЩАСТЯ на англomовному матеріалі й доведено, що представники англomовної лінгвокультури мають гендерно специфічні уявлення про щастя, мотивовані гендерними еталонами і стереотипами, які орієнтують чоловіка й жінку на виконання різних соціальних

ролей. Зокрема, уперше надано визначення концепту ЩАСТЯ з позицій когнітивно-дискурсивного підходу; з'ясовано структуру концепту ЩАСТЯ у класифікаційному, структураційному та ідентифікаційному модусах; встановлено структуру поняттєвої категорії, зорганізованої концептом ЩАСТЯ; визначено специфіку актуалізації поняттєво-ціннісного та образно-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ суб'єктами сучасного англomовного художнього дискурсу чоловічої та жіночої статі.

Наукова новизна отриманих результатів узагальнена у **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Концепт ЩАСТЯ є особистісною інтерпретацією соціокультурно зумовленої феліцитарної оцінки, тобто позитивної телеологічної оцінки суб'єктом уособленого об'єкта, яка у випадку збігу суб'єкта й об'єкта в одній особі актуалізується як емоційна оцінка-переживання суб'єктом власного позитивного емоційного стану. Підставою феліцитарної оцінки є феліцитарне добро як ознака, на підґрунті якої суб'єкт здійснює операцію оцінювання, виходячи з особистісних аксіологічних орієнтирів, умотивованих соціокультурними.

2. Логічне поняття ЩАСТЯ містить три гіперознаки: *удачливість*, *вдалість* та *втіха*. Ознаки *удачливість* та *вдалість* репрезентують позитивну телеологічну оцінку уособленого об'єкта (його стану / властивостей / дій / результатів дій) відстороненим суб'єктом й конкретизуються в різноманітних гіпонімічних проявах, пов'язаних з гіперознаками відношеннями семантичної деривації. Ознака *втіха* фіксує емоційне переживання суб'єктом власної оцінки й реалізується у вигляді *насолоди (тілесної або ментальної), радості, задоволення й вдоволення*, які відбивають різний **ступінь** інтенсивності прояву позитивної емоції втіхи.

3. Поняттєва категорія, зорганізована концептом ЩАСТЯ, має два виміри: емоційний, що співвідноситься з концептом ВТІХА, та телеологічний, що корелює з концептами УДАЧЛИВІСТЬ і ВДАЛІСТЬ. На мовному рівні виміри поняттєвої категорії ЩАСТЯ представлені лексемами-членами синонімічних рядів імен названих концептів.

4. Функціонування концепту ЩАСТЯ як соціокультурно зумовленої особистісної оцінки передбачає наявність мотивованої гендерними еталонами та стереотипами специфіки уявлень фемінінних та маскулінінних суб'єктів оцінки про феліцитарне добро, яка об'єктивується термінами “жіноче щастя” і “чоловіче щастя”.

5. Поняттєво-ціннісний зміст концепту ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ, актуалізований у мовленні суб'єктів феліцитарної оцінки чоловічої статі, виявляє переважно андроцентричні уявлення, мотивовані патріархальними гендерними еталонами: гедонічні (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є КОХАННЯ ЧОЛОВІКА) й телеономні (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі МАТЕРІ /

БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА). Альтернативні еталони, що лежать у підґрунті телеономного уявлення ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА, є маргінальними.

Суб'єкти феліцитарної оцінки жіночої статі реалізують традиційні й альтернативні уявлення про щастя на основі гедонічної (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ЗЛАГОДА У РОДИНІ / КОХАННЯ ЧОЛОВІКА / ЕТАЛОННИЙ ЧОЛОВІК / ДИТИНА / НЕСАМОТНІСТЬ / САМОТНІСТЬ / СПІЛКУВАННЯ з РІДНИМИ / ДОСЯГНЕННЯ БАЖАНОГО РЕЗУЛЬТАТУ у РОБОТІ / ГАРНЕ ВБРАННЯ / НАСОЛОДА від ЇЖІ) та телеономної моделей (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА / БЛАГО БЛИЖНЬОГО; ЩАСТЯ МАТЕРІ є ЗАМІЖЖЯ ДОНЬКИ / СОЦІАЛЬНИЙ УСПІХ СИНА :: ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА / не є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА). На відміну від чоловіків, жінки актуалізують епікурейську модель щастя (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ДУШЕВНИЙ СПОКІЙ / ГАРМОНІЯ).

6. Поняттєво-ціннісний зміст концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ, віддзеркалений суб'єктами феліцитарної оцінки чоловічої та жіночої статі, фіксує спільні традиційні уявлення про щастя чоловіка на основі гедонічної (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є КОХАННЯ ЖІНКИ / УСПІШНІСТЬ у РОБОТІ / ЗЛАГОДА у РОДИНІ / НАСОЛОДА від ЇЖІ) та телеономної моделей (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є БЛАГО БЛИЖНЬОГО). Специфічними для чоловіків є гедонічні уявлення ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є НАСОЛОДА від СЕКСУ / НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ й телеономні ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є САМОРЕАЛІЗАЦІЯ у РОЛЯХ ЛІДЕРА / ГЕРОЯ, а для жінок – гедонічні уявлення ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є ВІДЧУТТЯ СВОБОДИ / ФІНАНСОВА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ / КОМФОРТНА ОДЕЖА та телеономні ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є САМОРЕАЛІЗАЦІЯ у ролях УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА / ВОЛОДАРЯ. Лише чоловіки актуалізують стоїчну модель щастя (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ).

7. Образно-ціннісний зміст концептів ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ та ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ переважно репрезентований однотипними конвенціональними онтологічними метафорами, об'єднаними таксономічними зв'язками навколо організаційного центра МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ: ЧОЛОВІЧЕ / ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є НЕЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ПРЕДМЕТ / РІДИНА) / ЖИВА ІСТОТА / ВИНАГОРОДА / ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ. Відмінності пов'язані з належністю специфікованих корелятивів ЖИВА ІСТОТА та НЕЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ до різних доменів: референт ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ має кореляти з домену ВІЙНА (ВОРОГ / ТРОФЕЙ), а ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ – з доменів ПРИРОДА (СВІТЛО / ДИКИЙ ЗВІР / РОСЛИНА) та ПРОДУКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

(ДЕЛІКАТЕС / БУДІВЛЯ). Окрім того, обидві статі концептуалізують щастя на основі образ-схеми КОНТЕЙНЕР.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що встановлення гендерної специфіки концепту ЩАСТЯ сприяє розбудові когнітивно-дискурсивного напрямку лінгвістичних досліджень. Розроблена методика може застосовуватися для аналізу особливостей актуалізації інших аксіологічно навантажених концептів суб'єктами дискурсу чоловічої та жіночої статі. Результати роботи є внеском у когнітивну лінгвістику (розкриття поняттєво-ціннісного та образно-ціннісного змісту концепту ЩАСТЯ; з'ясування структури поняттєвої категорії ЩАСТЯ), гендерну лінгвістику (встановлення гендерної специфіки актуалізації концепту ЩАСТЯ в англомовному дискурсі), теорію когнітивної метафори (виокремлення гендерно специфічних корелятивів концептуального референта ЩАСТЯ).

Практична цінність роботи обумовлена можливістю використання її положень та висновків у лекційних курсах з лексикології (розділ “Слово, його структура і значення”) та стилістики англійської мови (розділ “Стилістична семасіологія”), загального мовознавства (розділи “Мова і суспільство”, “Мова і мислення”), а також спецкурсах з когнітивної лінгвістики, гендерної лінгвістики й теорії концептуальної метафори.

Основні положення дисертації пройшли **апробацію** на засіданнях кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (2003-2009), Міжнародній науково-методичній конференції “Треті Каразінські читання: Методика і лінгвістика – на шляху до інтеграції” (Харків 2003), XI Міжнародній конференції з функціональної лінгвістики “Функціональний опис природної мови та її одиниць” (Ялта 2004), XII Міжнародній конференції з функціональної лінгвістики “Функціоналізм як основа лінгвістичних досліджень” (Ялта 2005), VIII Міжнародній науково-методичній конференції “Методологічні проблеми сучасного перекладу” (Суми 2009).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 5 статтях у фахових виданнях України і 4 тезах наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, бібліографії, списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків. Загальний обсяг роботи – 225 сторінок, обсяг основного тексту – 181 сторінка. Бібліографія містить 244 найменувань, список лексикографічних джерел – 24 позиції, список ілюстративних джерел – 68 позицій. Додатки містять 23 рисунка, що демонструють кількісні співвідношення гендерно специфічних поняттєво-ціннісних та образно-ціннісних уявлень суб'єктів англомовного художнього дискурсу про щастя.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми, її актуальність, зв'язок з науковими темами факультету, визначаються мета і завдання, формулюються об'єкт і предмет, з'ясовуються методологічне підґрунтя, методи й матеріал, розкриваються наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, надається інформація про апробацію та публікації за темою дослідження.

Розділ 1. Теоретико-методологічне підґрунтя аналізу гендерної специфіки об'єктивації концепту ЩАСТЯ. Прихильники *дискурсивного напрямку* концептуального аналізу, спираючись на *діяльнісний стиль мислення*, пропонують якісно нове тлумачення свого об'єкта, яке заперечує існування *концепту* як заданої ментальної структури й акцентує його динамічну природу як структури, що наповнюється змістом у процесі дискурсивної інтерсуб'єктної взаємодії (І.К. Архипов, О.О. Залевська, О.В. Кравченко, О.І. Морозова, Ю.С. Степанов та ін.).

Відповідно, *концепт ЩАСТЯ* постає як індивідуальне знання, що віддзеркалює особистісну інтерпретацію соціокультурного досвіду й актуалізується у дискурсі як динамічний набір аксіологічних асоціацій, які мають орієнтуючий зміст і можуть отримати адекватну інтерпретацію завдяки інтерсуб'єктивній природі дискурсу.

Поняттєвим змістом концепту ЩАСТЯ є позитивна оцінка суб'єктом власної долі й, як наслідок, – позитивний емоційний стан переживання суб'єктом цієї оцінки; образні асоціації уречевлюють це переживання на підставі уподібнення більш конкретним об'єктам.

Оскільки концепт ЩАСТЯ є видом оцінки, його поняттєвий і образний складники існують у нерозривній єдності з ціннісним. Оцінку називаємо феліцитарною (С.Г. Воркачев), виходячи з того, що її підставою є так зване “феліцитарне добро”, тобто ознака, що визначає поняттєво-ціннісний зміст концепту ЩАСТЯ залежно від аксіологічних орієнтирів суб'єкта оцінки.

Результати аналізу підстав феліцитарної оцінки, що лежать у підґрунті основних філософських феліцитарних теорій, зводяться до таких спрощених оперативних визначень як ЩАСТЯ є ВІДСУТНІСТЬ НЕЩАСТЯ / ЩАСТЯ є РАДІСТЬ (гедонічна модель); ЩАСТЯ є ДУШЕВНИЙ СПОКІЙ / ГАРМОНІЯ (епікурейська модель); ЩАСТЯ не є РАДІСТЬ / ЩАСТЯ є ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ (стоїчна модель); ЩАСТЯ є ДІЯЛЬНІСТЬ (діяльнісна Арістотелівська модель); ЩАСТЯ є САМОРЕАЛІЗАЦІЯ / БЛАГО БЛИЖНЬОГО (телеономна модель); ЩАСТЯ є БОРОТЬБА (пасіонарна модель).

Виходячи з когнітивно-дискурсивного тлумачення концепту ЩАСТЯ як соціокультурно зумовленого індивідуального знання, постулюємо наявність відмінностей у

смыслах, актуалізованих засобами вербалізації концепту в мовленні суб'єктів сучасного англomовного художнього дискурсу чоловічої та жіночої статі. Ці відмінності об'єктивуються термінами ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ і ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ й мотивуються *гендерними стереотипами*, тобто історично зумовленими мінімізованими, типізованими уявленнями, які склалися у колективній свідомості англomовного лінгвокультурного соціуму про атрибути, що є *властивими / невластивими* індивіду, якого соціум кваліфікує як чоловіка або жінку, а також *гендерними еталонами*, тобто уявленнями про атрибути, що є *бажаними / небажаними* для цього індивіда (А.П. Мартинюк).

Основною одиницею аналізу є *дискурсивний контекст щастя* (за аналогією з “дискурсивним контекстом трагічного” В.Г. Ніконової), тобто фрагмент сучасного англomовного художнього дискурсу, що формально дорівнює висловлюванню або кільком діалогічним / монологічним висловлюванням й містить сукупність мовних і позамовних чинників, які є достатніми й необхідними для тематизації змісту концепту ЩАСТЯ, а саме: засоби вербалізації концепту, а також мовленнєві вирази, що експлікують / імплікують стать об'єктів та суб'єктів феліцитарної оцінки.

Поняттєво-ціннісний зміст концептів ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ та ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ встановлюється на підставі низки імпліцитних реальних визначень, що інференційно виводяться у процесі інтерпретації змісту дискурсивних контекстів щастя. Ліва частина таких визначень репрезентована визначуваними концептами ЧОЛОВІЧЕ / ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ, а права – однією із визначаючих ознак, які формують їх поняттєво-ціннісний зміст. Наприклад (тут і далі позначення суб'єкта феліцитарної оцінки підкреслено, мовні маркери концепту ЩАСТЯ (ім'я концепту, його деривати й синонімічні їм мовні вирази) виділено жирним шрифтом, а мовні вирази, що специфікують гендерну специфіку концепту й розкривають його поняттєво-ціннісний зміст, виділено жирним шрифтом і підкреслено): (1) **I went to bed all happy, thinking maybe the boy liked me. It's stupid that that's all it takes, sometimes, to make you happy. Thinking that someone likes you, I mean** (Carroll, с. 31). У фрагменті (1) актуалізується поняттєво-ціннісний зміст ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є КОХАННЯ ЧОЛОВІКА. Персонаж-жінка описує свій емоційний стан, пов'язаний з усвідомленням того факту, що вона сподобалася хлопцеві, який також був їй до вподоби. Цей стан, експлікований лексемою *happy*, можна кваліфікувати як *задоволення*, зважаючи на інтенсифікатор *all* (цілком), з одного боку, що відрізняє його від *вдоволення*, а з іншого, – на відсутність індикаторів емоційної напруги чи болісності почуття, що, відповідно, різнить його з *насолотою* та *радістю*. Концептуальна ознака КОХАННЯ ЧОЛОВІКА експлікована змістом фрагменту, зокрема, предикацією *the boy liked me* (я сподобалася хлопцю).

З'ясування образного змісту концептів ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ та ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ передбачає застосування інструментарію когнітивної метафори. Царина джерела метафор встановлюється на основі когнітивної інтерпретації дискурсивних контекстів. Наприклад (тут і далі позначення суб'єкта метафоричної концептуалізації підкреслено, мовні маркери концепту ЩАСТЯ виділено жирним шрифтом, а мовні вирази, що втілюють метафору, підкреслено і виділено жирним шрифтом): (2) ***She wouldn't give him the satisfaction of seeing her either cowed or angry*** (Brown, с. 46). Контекст (2) репрезентує метафору ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ПРЕДМЕТ. Концепт ЩАСТЯ вербалізується синонімом його імені, лексемою *satisfaction*. Гендерна специфіка концепту подана займенником третьої особи однини *she* (вона): оповідач передає внутрішнє мовлення персонажа-жінки. Концептуалізація щастя як предмета персонажем-жінкою імплікується трьохмісним предикатом *to give* (давати – *хто / що / кому*), який звичайно позначає маніпулятивні дії з предметами.

Розділ 2. Операційні модуси концепту ЩАСТЯ, об'єктивованого засобами сучасної англійської мови. Концепт ЩАСТЯ існує у вигляді операційних модусів – підструктур цілісного знання, що реалізують різні функції у мовленнєво-розумовій діяльності (М.В. Нікітін). Класифікаційний модус концепту ЩАСТЯ виконує функцію систематизації досвіду осмислення феномену щастя представниками англійської мовної лінгвокультури. Функція систематизації формує логічне поняття ЩАСТЯ. Для встановлення ознак логічного поняття концепту ЩАСТЯ застосовується когнітивно-семасіологічний аналіз його імені й похідних в абстрактних типових контекстах, зафіксованих у словниках, що відбивають усупільнений соціокультурний досвід. Зміст логічного поняття адекватно відбиває фреймова структура (О.І. Морозова). Ідентифікаційний модус концепту ЩАСТЯ є підґрунтям для встановлення ознак повсякденного поняття (О.І. Морозова) ЩАСТЯ, що слугує для ідентифікації концепту в дискурсі. Застосування кількісного аналізу дозволяє структурувати ознаки повсякденного поняття ЩАСТЯ за ступенем типовості й змодельовати за прототипним принципом у структураційному модусі концепту.

Результати дефініційного й компонентного аналізу імені концепту та його похідних виявляють три гіперознаки **логічного поняття** ЩАСТЯ: *удачливість* [good fortune, success (New Shorter Oxford English Dictionary – далі NSOED)] – добра удача, успіх; *вдалість* [pleasant appropriateness, felicity (NSOED)] – приємна відповідність ситуації; влучність; *втіха* [feeling of deep pleasure in, or contentment with, one's circumstances (NSOED)] – почуття глибокої насолоди або вдоволення обставинами. Ці гіперознаки пов'язані відношеннями семантичної деривації (аналогії або контрасту) з низкою гіпонімічних ознак: *удачливість* → *благословенність, успішність, процвітання*; *вдалість* → *узгодженість, помірність,*

вчасність, доречність, влучність, готовність, послужливість, безконфліктність, умиротворення, поступливість, життєрадісність :: невдалість → недбалість, невідготовленість, недосвідченість, некерованість; втіха → насолода: тілесна або/та ментальна, радість, задоволення, вдоволення; гіпоознаки набожність та сп'яніння пов'язані з гіперознакою втіха метафоричною асоціацією, а джерело насолоди – метонімічною.

Логічне поняття ЩАСТЯ структурується на підставі акціонального фрейму (С.А. Жаботинська), який містить слоти АГЕНС (суб'єкт рефлексії, що здійснює когнітивну операцію оцінювання), ОБ'ЄКТ (об'єкт оцінювання) (у разі збігу суб'єкта й об'єкта оцінки операція оцінювання співпадає з актом переживання власної оцінки), МЕНТАЛЬНА ДІЯ (операція оцінювання) і РЕЗУЛЬТАТ МЕНТАЛЬНОЇ ДІЇ (позитивна оцінка) (у разі збігу суб'єкта й об'єкта оцінки РЕЗУЛЬТАТ каузує позитивний емоційний стан суб'єкта оцінки, який, відповідно, стає ЕКСПЕРІЄНЦЕРОМ), а також характеристики оцінки: ХАРАКТЕР (емоційна або телеологічна), ІНТЕНСИВНІСТЬ (кількісні прояви емоційної оцінки), ПІДСТАВИ та МОТИВАЦІЯ (два останні конституенти, як правило, експліцитно не виражені, але можуть бути інференційно виведені з контексту).

Диференціація ознак **повсякденного поняття** ЩАСТЯ за ступенем типовості у структураційному модусі дозволяє зорганізувати їх за принципом прототипу. Ядро концепту ЩАСТЯ репрезентоване спільною для усіх трьох гіперознак (*удачливість, вдалість та втіха*) ознакою *позитивна телеологічна оцінка уособленого об'єкта (його стану / властивостей / дій / результатів дій)*, а у випадку збігу суб'єкта й об'єкта оцінки – *переживання суб'єктом власної оцінки*. Оцінка, що здійснюється відстороненим суб'єктом, є якісною (раціональною телеологічною). Вона реалізується як *удачливість* або *вдалість* в усіх гіпонімічних проявах цих гіперознак. Оцінка суб'єктом самого себе є кількісною (емоційною). Вона фіксує більший/менший ступінь інтенсивності прояву позитивної емоції *втіха*.

Ознаки, які відбивають різноманітні прояви емоційного стану втіхи – *радість, задоволення, насолода, вдоволення й сп'яніння* – формують сильний імплікаціонал концепту. Слабкий імплікаціонал концепту ЩАСТЯ складають гіпоознаки *вдалість та удачливість*, актуалізовані в досліджуваному дискурсі: *готовність, життєрадісність, вчасність, успішність і процвітання, поступливість, безконфліктність, умиротворення, некерованість, благословенність, послужливість, примітивність, безтурботність, безвідповідальність, безконфліктність*.

Урахування зовнішніх зв'язків концепту ЩАСТЯ у класифікаційному модусі із застосуванням когнітивно-ономасіологічного аналізу дозволяє виділити два виміри

(О.І. Морозова) суперординатної поняттєвої категорії ЩАСТЯ: емоційний та телеологічний. В емоційному вимірі ЩАСТЯ співвідноситься з концептом ВТІХА, в телеологічному – відсилає до концептів УДАЧЛИВІСТЬ і ВДАЛІСТЬ. Названі концепти є центрами однойменних субординатних категорій.

Емоційний вимір поняттєвої категорії ЩАСТЯ структуровано на основі когнітивної моделі оцінювання за шкалою кількісної оцінки, що фіксує більший або менший ступінь інтенсивності прояву позитивного емоційного стану, пов'язаного з переживанням суб'єктом позитивної оцінки самого себе. Телеологічний вимір поняттєвої категорії ЩАСТЯ структуровано на основі когнітивної моделі оцінювання за шкалою телеологічної оцінки, де концепт УДАЧЛИВІСТЬ репрезентує позитивну телеологічну оцінку сприятливого для суб'єкта стану справ, *що не залежить від його властивостей*, а концепт ВДАЛІСТЬ – телеологічну оцінку саме *властивостей суб'єкта*. На мовному рівні концепти-члени вимірів поняттєвої категорії ЩАСТЯ репрезентовані лексемами-членами синонімічного ряду імені концепту ЩАСТЯ.

Субординатна стосовно ЩАСТЯ категорія УДАЧЛИВІСТЬ (LUCK) зорганізована навколо концепту УДАЧЛИВІСТЬ (LUCK) й містить концепти БЕЗІННЯ (FORTUNATENESS), СПРИЯТЛИВІСТЬ (AUSPICIOUSNESS), ПРИХИЛЬНІСТЬ (FAVOURABLENESS), БЛАГОСЛОВЕННІСТЬ (PROVIDENTIALNESS), ДОБРОБУТ (WELFARE), БЛАГОПОЛУЧЧЯ (WELL-BEING), МИЛОСТИВІСТЬ (PROPITIOUSNESS), БЛАГОТВОРНІСТЬ (BENIGNITY).

Субординатна категорія ВДАЛІСТЬ (APPROPRIATENESS) :: НЕВДАЛІСТЬ (INAPPROPRIATENESS) конституюється концептами ПРИДАТНІСТЬ (SUITABILITY), ВІДПОВІДНІСТЬ (FITTINGNESS), НАЛЕЖНІСТЬ (MEETNESS), СПРАВЖНІСТЬ (PROPERNESS), ДОРЕЧНІСТЬ (APTNESS) :: НЕДБАЛІСТЬ (CASUALNESS).

Субординатна категорія ВТІХА (POSITIVE EMOTIONAL STATE) охоплює концепти РАДІСТЬ (JOY), НАСОЛОДА (PLEASURE), ЗАДОВОЛЕННЯ (SATISFACTION), ВДОВОЛЕННЯ (CONTENTMENT), ЗАХОПЛЕННЯ (DELIGHT), РАДІСНІСТЬ (GLADNESS), ЕЙФОРІЯ (BLISS), ТОРЖЕСТВО (EXULTATION), ЕКСТАЗ (RAPTURE), ВЕСЕЛОЩІ (GLEE), ТРИУМФУВАННЯ (JUBILANCE), ПРИЄМНІСТЬ (GRATIFICATION), БЛАЖЕНСТВО (FELICITY).

Розділ 3. Об'єктивація концепту ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ у сучасному англомовному художньому дискурсі. Згідно з результатами аналізу дискурсивних контекстів, що втілюють поняттєво-ціннісний зміст концепту ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ, суб'єкти феліцитарної оцінки жіночої статі реалізують гедонічну (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ЗЛАГОДА У РОДИНІ / КОХАННЯ ЧОЛОВІКА / ЕТАЛОННИЙ ЧОЛОВІК / ДИТИНА / НЕСАМОТНІСТЬ /

САМОТНІСТЬ / СПІЛКУВАННЯ з РІДНИМИ / ДОСЯГНЕННЯ БАЖАНОГО РЕЗУЛЬТАТУ у РОБОТІ / ГАРНЕ ВБРАННЯ / НАСОЛОДА ВІД ЇЖІ), телеономну (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА / УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА // не є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА; ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є БЛАГО БЛИЖНЬОГО; ЩАСТЯ МАТЕРІ є ЗАМІЖЖЯ ДОНЬКИ / СОЦІАЛЬНИЙ УСПІХ СИНА) та епікурейську модель щастя (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ДУШЕВНИЙ СПОКІЙ / ГАРМОНІЯ).

Суб'єкти феліцитарної оцінки чоловічої статі концептуалізують жіноче щастя на підставі гедонічної (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є КОХАННЯ ЧОЛОВІКА) та телеономної моделей (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА / УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА).

Гедонічні уявлення про жіноче щастя, що найчастіше реалізуються у мовленні суб'єктів феліцитарної оцінки жіночої (56,2%) та чоловічої статі (52,7%), є прототиповими. Наприклад, у фрагменті (3) фемінінний суб'єкт оцінки актуалізує поняттєво-ціннісний зміст ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ДИТИНА: (3) ***“Tell me, what was the happiest time in your life, absolutely the happiest?” “When you arrived,” Ma said without hesitation. “That was real joy”*** (Boylan, с. 307). У цьому контексті донька запитує у матері, що було найщасливішим моментом її життя. Мати відповідає, що таким моментом було її народження й називає стан, який вона переживала, *real joy* (справжньою радістю). Відповідно, усі складники дефініції ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є ДИТИНА тут подані експліцитно. У (4) цей же зміст експлікується маскуліним суб'єктом оцінки: (4) *Iris was pregnant now – and deliriously happy, as pregnant women should be* (Wall, с. 389). Фрагмент містить мовлення персонажа-чоловіка, який описує вагітну Айріс як таку, що була у нестямі від радості (*deliriously happy*) й це здається йому цілком природним; з його точки зору, усі вагітні жінки мають переживати саме такий емоційний стан (ця думка чоловіка виражена модальним предикатом *should* (повинна) у предикації *as pregnant women should be* (як це й подобає вагітним жінкам)).

Телеолономні уявлення, що займають проміжну позицію у мовленні суб'єктів жінок (33,2%) та чоловіків (47,3%), відбивають як традиційні патріархальні (РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА), так і альтернативні (РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА) гендерні еталони.

Епікурейські уявлення виявляються значно рідше (7,3%) і є притаманними лише жінкам. Відтак, вони є нетиповими.

В цілому, жінки демонструють більш широку палітру соціокультурних уявлень про щастя, на відміну від чоловіків, які вибудовують односпрямовану андроцентричну модель жіночого щастя, центром якої є вони самі (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є КОХАННЯ ЧОЛОВІКА / РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі МАТЕРІ / БЕРЕГІНИ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА). Альтернативні

уявлення (ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є РЕАЛІЗАЦІЯ у ролі УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА) для маскулінних суб'єктів оцінки є маргінальними.

Образний зміст концепту ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ конституюється групою онтологічних метафор, об'єднаних таксономічними зв'язками навколо базового корелята МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ, який специфікується як НЕЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ТВЕРДИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ПРЕДМЕТ: *not to mention the joy it would bring her; she didn't find satisfaction soon; her happiness was very much in her own hands / ДЕЛІКАТЕС: *she savored her happiness* / БУДІВЛЯ: *her joy was demolished*) / НЕТВЕРДИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (РІДИНА: *She was bubbling over with joy* / СВІТЛО: *happiness radiated through Alexandra's entire being*); ЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ЛЮДИНА: *The happiness resided in her palm* / ДИКИЙ ЗВІР: *she tried to tame down the pleasure* / РОСЛИНА: *her joy faded*); ОБ'ЄКТ БАЖАННЯ: *the happiness she yearned for* / ВОЛОДІННЯ: *The one that robbed her of satisfaction* / ПЕРЕСЛІДУВАННЯ: *Secretly she believes that the pursuit of happiness is a selfish act* / ВИНАГОРОДА: *she deserves to be happy*. Онтологічні метафори щастя доповнюються образ-схемою КОНТЕЙНЕР: *she went home and tried to lose herself in the pleasure* / ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА: *The compliment filled her with more pleasure*.*

Розділ 4. Об'єктивація концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ у сучасному англomовному художньому дискурсі. Результати аналізу дискурсивних контекстів, що об'єктивують поняттєво-ціннісний зміст концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ, свідчать, що суб'єкти феліцитарної оцінки чоловічої статі актуалізують гедонічну (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є КОХАННЯ ЖІНКИ / УСПІШНІСТЬ у РОБОТІ / ЗЛАГОДА у РОДИНІ / НАСОЛОДА від СЕКСУ / НАСОЛОДА від ЇЖІ / НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ), телеономну (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є САМОРЕАЛІЗАЦІЯ (у РОЛЯХ ЛІДЕРА / ГЕРОЯ) / БЛАГО БЛИЖНЬОГО) та стоїчну (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ) моделі щастя.

Суб'єкти феліцитарної оцінки жіночої статі актуалізують поняттєво-ціннісний зміст концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ на підґрунті гедонічної (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є ЗЛАГОДА у РОДИНІ / КОХАННЯ ЖІНКИ / УСПІШНІСТЬ у РОБОТІ / ВІДЧУТТЯ СВОБОДИ / ФІНАНСОВА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ / НАСОЛОДА від ЇЖІ / КОМФОРТНА ОДЕЖА) та телеономної (ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є САМОРЕАЛІЗАЦІЯ (у ролях УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА / ВОЛОДАря) / БЛАГО БЛИЖНЬОГО) моделей.

Найчастотніше суб'єкти феліцитарної оцінки чоловічої (59,3%) та жіночої (52,7%) статей реалізують гедонічні уявлення про чоловіче щастя, що говорить про їх прототиповість. Наприклад, фрагмент (5), що містить мовлення оповідача, який передає душевний стан персонажа чоловічої статі, втілює комплексне уявлення про щастя чоловіка, яке включає РОБОТУ, КОХАННЯ ЖІНКИ й ВЛАШТОВАНИЙ ПОБУТ: (5) *He should learn*

that ***happiness is work and a woman and a place to hang his hat*** (Banter, с. 77). Усі визначаючі ознаки концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ, як власне й сам концепт, подані в експліцитний спосіб. У контексті (6) персонаж-жінка актуалізує поняттєво ціннісний зміст ЧОЛОВІЧЕ НЕЩАСТЯ є НЕМОЖЛИВІСТЬ НАСОЛОДЖУВАТИСЯ КОХАННЯМ ЖІНКИ й НЕУСПІШНІСТЬ у РОБОТІ: (6) ***He is a very unhappy man, maybe even suicidal, and I didn't have a clue. All the lonely people... At least we know where they come from: Surrey. That's where Mark and I come from, anyway... I give him a cup of coffee, and he lights a cigarette – he gave up ten years ago – and he tells me about his hopeless job, and his hopeless love life, and all the stupid mistakes he's made*** (Hornby, с. 193). Персонаж-жінка розповідає про свого брата, якого вважає дуже нещасним (*He is a very unhappy man*) через безперспективну роботу (*hopeless job*) та нерозділене кохання (*hopeless love life*). Визначаючі ознаки концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ виводяться інференційно на підставі інтерпретації змісту фрагмента.

Телеономні уявлення суб'єктів чоловіків (37,8%) та жінок (40,4%) займають проміжну позицію й в обох випадках спираються на патріархальні гендерні еталони.

Стоїчні уявлення, які об'єктивуються лише чоловіками й у незначній кількості випадків (2,9%), слід вважати нетиповими.

Образний зміст концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ репрезентований низкою онтологічних метафор, поєднаних таксономічними зв'язками й зорганізованих навколо центрального корелята МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ, який специфікується як НЕЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ТВЕРДИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ПРЕДМЕТ ***he took great joy in telling her the contents of his message***) / НЕТВЕРДИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (РІДИНА then ***he smiled, happiness flooding across his generally troubled face***)); ЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ЛЮДИНА: ***"I feel fine," he said, not wanting to admit that the happiness and peace had come*** (ВОРОГ: ***He could not fight his happiness***)); ВИНАГОРОДА: ***He deserves a chance at happiness*** / ТРОФЕЙ: ***he couldn't find words with which to combat for that woman's happiness***)/ ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ: ***She said a quick prayer, that Dick would have some happiness***/ КОНТЕЙНЕР / ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА: ***he drew little satisfaction from it***. Окрім того, ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ концептуалізується на основі структурної метафори ПОДІЯ: ***"Come, come," an expansive man invited, as they drifted past. "Celebrate my son's happiness"***.

Порівняльний аналіз спектра специфікованих корелятів концептуальних референтів ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ та ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ висвітлює відмінності, пов'язані з тим, що референт ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ має кореляти з домену ВІЙНА (ВОРОГ/ТРОФЕЙ), а ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ – з доменів ПРИРОДА (СВІТЛО / ЛЮДИНА / ДИКИЙ ЗВІР / РОСЛИНА) та ПРОДУКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ (ДЕЛІКАТЕС / БУДІВЛЯ).

ВИСНОВКИ

Когнітивно-дискурсивний напрямок концептуального аналізу надає нові можливості для вивчення концептів як індивідуального знання, що віддзеркалює соціокультурний досвід й формується в дискурсивній інтерсуб'єктній взаємодії.

З позицій когнітивно-дискурсивного підходу концепт ЩАСТЯ розглядається як особистісна інтерпретація соціокультурно зумовленої феліцитарної оцінки, тобто особливого виду позитивної раціонально-емоційної телеологічної оцінки, яка у випадку збігу суб'єкта і об'єкта актуалізується як переживання суб'єктом позитивного емоційного стану. Підставою феліцитарної оцінки є феліцитарне добро, тобто ознака, що мотивує операцію оцінювання.

Ядро концепту ЩАСТЯ формується ознакою *позитивна телеологічна оцінка суб'єктом уособленого об'єкта*, а у випадку збігу суб'єкта й об'єкта оцінки – *переживання суб'єктом власної оцінки*.

Ця ядерна ознака конкретизується у трьох гіперознаках концепту ЩАСТЯ: *удачливість*, *вдалість* та *втіха*, де перші дві репрезентують позитивну телеологічну оцінку уособленого об'єкта відстороненим суб'єктом, а остання фіксує емоційне переживання суб'єктом власної оцінки.

Названі гіперознаки, конкретизуючись в різноманітних гіпонімічних проявах на підставі семантичної деривації імені концепту ЩАСТЯ, формують логічне й повсякденне поняття ЩАСТЯ, а також субкатегорії поняттєвої категорії ЩАСТЯ, зорганізованої концептом ЩАСТЯ на підґрунті синонімічних відношень його імені.

Поняттєво-ціннісний зміст концепту ЩАСТЯ, актуалізований у сучасному англomовному художньому дискурсі, варіює в залежності від гендерної ідентичності суб'єктів та об'єктів феліцитарної оцінки.

Суб'єкти феліцитарної оцінки чоловічої статі актуалізують поняттєво-ціннісний зміст концепту ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ на основі гедонічних й телеономних уявлень, закорінених на традиційній стереотипній жіночій ролі **БЕРЕГІНІ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА**, відповідній патріархальним еталонам. Суб'єкти феліцитарної оцінки жіночої статі реалізують як традиційні уявлення про щастя на підґрунті гедонічної, телеономної й епікурейської моделей, так і альтернативні телеономні, пов'язані із самореалізацією у ролі **УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА**. Особливістю концептуалізації ЩАСТЯ суб'єктами феліцитарної оцінки жіночої статі є утвердження власної точки зору через заперечення традиційних стереотипних уявлень (**ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ не є КОХАННЯ ЧОЛОВІКА / ДИТИНА / РОЗВАГА**).

Поняттєво-ціннісний зміст концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ, актуалізований суб'єктами феліцитарної оцінки чоловічої та жіночої статі, переважно демонструє спільні традиційні гедонічні й телеономні уявлення, пов'язані з реалізацією чоловіка у ролі УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА й ГОЛОВИ СІМ'Ї. На відміну від жінок, чоловіки також реалізують стоїчне уявлення, втілене у визначенні ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ.

Образно-ціннісний зміст концептів ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ та ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ переважно втілено однотипними конвенціональними онтологічними метафорами, що є специфікаціями базової метафори ЖІНОЧЕ / ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ: НЕЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ (ПРЕДМЕТ / РІДИНА) / ЖИВА ІСТОТА / ВИНАГОРОДА / ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ, а також образ-схемою КОНТЕЙНЕР / ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА.

Корелят метафори ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ є НЕЖИВИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ специфікується як ДЕЛІКАТЕС / БУДІВЛЯ / СВІТЛО, а ЖИВА ІСТОТА – як ЛЮДИНА / ДИКИЙ ЗВІР / РОСЛИНА. Уявлення про ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ як ЖИВУ ІСТОТУ специфікується на підставі метафори ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ є ВОРОГ. Окрім того, ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ уявляється як ОБ'ЄКТ БАЖАННЯ і ОБ'ЄКТ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ, а ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ – як ТРОФЕЙ і ПОДІЯ.

Перспективи дослідження вбачаємо у здійсненні аналізу об'єктивації концепту ЩАСТЯ суб'єктами різних типів англomовних національних дискурсів, насамперед, американського й британського, поглибленому вивченні гендерної специфіки метафоричних асоціативних зв'язків концепту ЩАСТЯ, здійсненні міжкультурних досліджень концепту ЩАСТЯ, а також застосуванні розробленої методики для вивчення інших аксіологічно навантажених концептів.

Основні положення роботи відображені в наступних публікаціях автора:

1. Братусь Т. В. Лингвистические проявления концепта “счастье” в англоязычном социуме / Т. В. Братусь // Вестник международного славянского университета. Серия “Филология”. – 2003. – Т. 6, №1. – С. 18-21.
2. Братусь Т. В. Денотативный подход к интерпретации фразеологизмов, вербализующих концепт «счастье» (на материале английского языка) / Т. В. Братусь // Вісник Сумського державного університету. – 2004. – № 3(62). – С. 64-69.
3. Братусь Т. В. К вопросу о методике анализа концепта «счастье» (на материале английского языка) / Т. В. Братусь // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗДУ, 2004. – № 1(20). – С. 28-33.

4. Братусь Т. В. Об'єктивація поняттєво-ціннісного змісту концепту ЖІНОЧЕ ЩАСТЯ суб'єктами феліцитарної оцінки жіночої статі (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу) / Т. В. Братусь // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 33. – С. 50-55.
5. Братусь Т. В. Об'єктивація поняттєво-ціннісного змісту концепту ЧОЛОВІЧЕ ЩАСТЯ суб'єктами феліцитарної оцінки чоловічої статі (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу) / Т. В. Братусь // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 37-42.
6. Братусь Т. В. Опыт логического анализа концепта “счастье” / Т. В. Братусь // Треті Каразінські читання: методика і лінгвістика – на шляху до інтеграції : міжнар. наук.-метод. конф., 28 жовтня 2003 р. : тези доп. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – С. 32-34.
7. Братусь Т. В. Гендерный аспект концепта «счастье» (на материале английского языка) / Т. В. Братусь // Функциональное описание естественного языка и его единиц : междунар. конф. по функциональной лингвистике, 4-8 октября 2004 г. : тезисы докл. – Ялта : Доля, 2004. – С. 50-51.
8. Братусь Т. В. Место концепта «счастье» в английской языковой картине мира / Т. В. Братусь // Функционализм как основа лингвистических исследований : XII междунар. конф. по функциональной лингвистике, 3-7 октября 2005 г. : тезисы докл. – Ялта : Доля, 2005. – С. 41-43.
9. Братусь Т. В. Образно-ціннісний зміст концепту ЩАСТЯ (на матеріалі англомовного художнього дискурсу) / Т. В. Братусь // Методологічні проблеми сучасного перекладу : VIII Міжнар. наук.-метод. конф., 23-25 січня 2009 р. : тези доп. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 15-16.

АНОТАЦІЯ

Братусь Т.В. Гендерна специфіка об'єктивації концепту щастя у сучасному англомовному художньому дискурсі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2009.

У дисертації на підґрунті когнітивно-дискурсивного підходу встановлено гендерну специфіку об'єктивації концепту ЩАСТЯ у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Концепт ЩАСТЯ розглядається як особистісна інтерпретація соціокультурно зумовленої феліцитарної оцінки. З'ясовано, що концепт ЩАСТЯ існує у єдності класифікаційного, структураційного та ідентифікаційного модусів. Побудовано фреймову та прототипну моделі концепту ЩАСТЯ. Встановлено структуру поняттєвої категорії, зорганізованої концептом ЩАСТЯ.

На підставі застосування когнітивно-дискурсивних методик доведено, що поняттєво-ціннісний та образно-ціннісний зміст концепту ЩАСТЯ, актуалізований у сучасному англomовному художньому дискурсі, варіює в залежності від гендерної ідентичності суб'єктів та об'єктів феліцитарної оцінки.

Ключові слова: концепт ЩАСТЯ, феліцитарна оцінка, модуси концепту ЩАСТЯ, фреймова та прототипна моделі, поняттєва категорія ЩАСТЯ, гендерна специфіка об'єктивації концепту ЩАСТЯ.

АННОТАЦИЯ

Братусь Т.В. Гендерная специфика объективации концепта СЧАСТЬЕ в современном англоязычном художественном дискурсе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина. – Харьков, 2009.

В диссертации на основе когнитивно-дискурсивного подхода установлена специфика объективации концепта СЧАСТЬЕ в современном англоязычном художественном дискурсе.

В работе дано определение концепта СЧАСТЬЕ как личностной интерпретации социокультурно обусловленной фелицитарной оценки, т.е. позитивной телеологической оценки субъектом персонифицированного объекта, которая в случае совпадения субъекта и объекта в одном лице актуализируется как переживание субъектом позитивного эмоционального состояния. Основанием фелицитарной оценки служит фелицитарное добро, т.е. признак, исходя из которого субъект осуществляет операцию оценивания, соотнося его с собственными аксиологическими ориентирами, мотивированными социокультурными.

Доказано, что концепт СЧАСТЬЕ существует в единстве классификационного, идентификационного и структурационного модусов. Построено фреймовую и прототипную модели концепта СЧАСТЬЕ. Установлено структуру понятийной категории, сформированной концептом СЧАСТЬЕ.

Ядро концепта формируется признаком *позитивная телеологическая оценка субъектом персонифицированного объекта*, а в случае совпадения субъекта и объекта оценки – *переживание субъектом собственной оценки*.

Этот ядерный признак конкретизируется в трех гиперпризнаках концепта СЧАСТЬЕ: *удачливость, уместность, утешение*, где два первых представляют позитивную телеологическую оценку персонифицированного объекта сторонним субъектом, а последняя фиксирует эмоциональное переживание субъектом собственной оценки.

Названные гиперпризнаки, конкретизируясь в различных гипонимических проявлениях на основе семантической деривации имени концепта СЧАСТЬЕ, формируют логическое и обыденное понятия СЧАСТЬЯ на основе синонимических отношений его имени.

Применение методик дискурсивного направления концептуального анализа доказывает, что понятийно-ценностное и образно-ценностное содержание концепта СЧАСТЬЕ, актуализированное в современном англоязычном художественном дискурсе, варьирует в зависимости от гендерной идентичности субъектов и объектов фелицитарной оценки.

Субъекты фелицитарной оценки мужского пола актуализируют понятийно-ценностное содержание концепта ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ на основе гедонических телеономных представлений, коррелирующих с традиционной стереотипной женской ролью ХРАНИТЕЛЬНИЦЫ ДОМАШНЕГО ОЧАГА, соответствующей патриархальным эталонам. Субъекты фелицитарной оценки женского пола реализуют как традиционные представления о счастье на основе гедонической, телеономной и эпикурейской моделей, так и альтернативные, связанные с самореализацией в роли УСПЕШНОГО ПРОФЕССИОНАЛА. Особенностью концептуализации СЧАСТЬЯ субъектами фелицитарной оценки женского пола является утверждение собственной точки зрения через отрицание традиционных стереотипных представлений (ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ не есть ЛЮБОВЬ МУЖЧИНЫ / РЕБЕНОК / РАЗВЛЕЧЕНИЕ).

Понятийно-ценностное содержание концепта МУЖСКОЕ СЧАСТЬЕ, актуализированное субъектами фелицитарной оценки мужского и женского пола, преимущественно отражает общие традиционные гедонические и телеономные представления, связанные с реализацией мужчины в роли УСПЕШНОГО ПРОФЕССИОНАЛА и ГЛАВЫ СЕМЬИ. В отличие от женщин, мужчины также реализуют стоические представления, воплощенные в определении МУЖСКОЕ СЧАСТЬЕ есть ИСПОЛНЕНИЕ ДОЛГА.

Образно-ценностное содержание концептов ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ и МУЖСКОЕ СЧАСТЬЕ преимущественно репрезентировано однотипными конвенциональными онтологическими метафорами, объединенными таксономическими связями вокруг организационного центра МАТЕРИАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ: МУЖСКОЕ / ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ есть НЕЖИВОЙ МАТЕРИАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ (ПРЕДМЕТ / ЖИДКОСТЬ) / ЖИВОЕ СУЩЕСТВО / НАГРАДА / ОБЪЕКТ ОБЛАДАНИЯ. Различия связаны с принадлежностью специфицированных коррелятов ЖИВОЕ СУЩЕСТВО и НЕЖИВОЙ МАТЕРИАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ к разным доменам: референт МУЖСКОЕ СЧАСТЬЕ имеет корреляты из домена ВОЙНА (ВРАГ / ТРОФЕЙ), а ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ – из доменов ПРИРОДА (СВЕТ / ДИКИЙ ЗВЕРЬ / РАСТЕНИЕ) и ПРОДУКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА (ДЕЛИКАТЕС / СТРОЕНИЕ). Кроме того, оба пола концептуализируют счастье на основе образ-схемы КОНТЕЙНЕР.

Ключевые слова: концепт СЧАСТЬЕ, фелицитарная оценка, модусы концепта СЧАСТЬЕ, фреймовая и прототипная модели, понятийная категория СЧАСТЬЕ, гендерная специфика объективации концепта СЧАСТЬЕ.

RESUME

Bratus T.V. Gender aspects of the concept HAPPINESS instantiation in modern English fiction. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kharkiv Vasyl Karazin National University. – Kharkiv, 2009.

This dissertation establishes gender aspects of the concept HAPPINESS instantiation in modern English fiction on the basis of a cognitive-discursive approach.

The concept HAPPINESS is considered as an individual interpretation of the socio-culturally motivated felicitic evaluation. It has been shown that the concept HAPPINESS is a unity of the classifying, identifying and structuralizing modi. The concept HAPPINESS has been modelled as a frame and a prototype. The thesis reveals the structure of the conceptual category organized by the concept HAPPINESS.

On the basis of cognitive-discursive methods of analysis it has been proved that the notional-evaluative and image-evaluative content of the concept HAPPINESS actualized in modern English fiction varies depending on the gender of the subjects and objects of the felicitic evaluation.

Key words: the concept HAPPINESS, the felicific evaluation, the modi of the concept HAPPINESS, the frame and prototype models, the conceptual category of HAPPINESS, gender aspects of the concept HAPPINESS instantiation.